

Nurmuhammet Andalypyň döredijiliginde dessançylyk “Leýli-Mejnun” dessanynyň temasy hem-de orny

Haýtbaýew Awazbek Aýbek ogly

Ajiniýaz adyndaky Nöküs döwlet pedagogika instituty Filologiýa
fakulteti Türkmen dili we edebiýaty ýönelişi 2-nji kurs talyby

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19434804>

ARTICLE INFO

Received: 21st March 2026
Accepted: 25th March 2026
Published: 30th March 2026

KEYWORDS

Nurmuhammet Andalyp, türkmen edebiýaty, dessançylyk, Leýli-Mejnun dessany, azat söýgi, ynsanperwerlik, Gündogar edebiýaty, rowaýat, çeper döredijilik, sosial mazmun.

ABSTRACT

Bu makalada türkmen nusgawy edebiýatynyň görnükli wekili Nurmuhammet Andalypyň döredijiliginde dessançylygyň orny seljerilýär. Şahyryň döredijiliginde aýratyn ähmiýete eýe bolan dessanlar, aýratyn-da “Leýli-Mejnun” dessanynyň tematik we çeper aýratynlyklary öwrenilýär. Makalada Andalypyň dessanlarynyň tematik köpdürlüligi, onda beýan edilýän azat söýgi, ynsanperwerlik, adam mertebesi ýaly pikirleriň mazmuny açylyp görkezilýär. Şeýle hem “Leýli-Mejnun” rowaýatynyň döreýşi, onuň Gündogar edebiýatyndaky ösüşi we dürli şahyrlar tarapyndan işlenilişi baradaky maglumatlara seredilýär. Andalypyň bu eseri türkmen jemgyýetiniň sosial ýagdaýlary bilen baglanyşdyryp, ony dessan görnüşinde beýan ediş ussatlygy aýratyn bellenilýär. Şeýle hem şahyr tarapyndan öňe sürülen ynsanperwerlik, adalat, azat söýgi ýaly gymmatlyklaryň jemgyýetçilik ähmiýeti hem görkezilýär.

Nurmuhammet Andalypyň döredijiliginde dessançylyk uly orun tutýar. Ol türkmen edebiýatynyň taryhynda iň köp dessan döreden şahyrdyr. Häzir bize belli bolan maglumatlara görä, ol bu ugra degişli baş sany eser döredipdir. Onuň “Leýli-Mejnun”, “Ýusup-Züleýha”, “Babaröwşen”, “Zeýnelarap”, “MelikeMährinigär” atly dessanlary bar. Şahyr şular ýaly iri eserler arkaly öz döwrüniň birnäçe möhüm meselelerini gozgapdyr we döwürdeşlerine ençeme pähim-paýhaslary, pikirleri ündäpdir. Mahlasy, Andalyp dessançylygyň mümkinçiliklerinden giňden peýdalanypdyr.

Andalyp dessanlaryny dürli temalarda ýazyypdyr. Ol yşk-söýgi, taryhy, hyýaly başdan geçirmeler ýaly temalara öz döredijiliginde uly orun beripdir. Şahyr şular bilen birlikde dini häsiýetli eserleri hem döredipdir. Onuň “Baba Röwşen”, “Zeýnelarap” dessanlary şeýle eserlerdir. Bularda belli-belli dini şahslaryň keşpleri, olaryň amala aşyran sahatly işleri çeperçilik bilen teswirlenipdir. Olarda ynsanperwerlik, sahylyk, belent adamkärçilik, gahrymançylyk wasp edilipdir. Ol dessanlar belli bir derejede şowuna düşüp, halk arasynda meşhurlyk hem gazanypdyr. Şonuň üçinem bu eserler öwrenilende ýa-da derňelende, olara oýlanyşykly, pähim-paýhasly çemeleşilmeli. Şeýlelikde, Andalyp türkmen dessançylygyny

ösdürmäge, baýlaşdyrmaga saldamly goşant goşupdyr. Elimizde bar bolan eserleri onuň ussat dessançy bolandygyny aňry ýany bilen kepillendirýär.

Leýli bilen Mejnunyň gam-gussaly başdan geçirmeleri hakyndaky hekaýatlardyr rowaýatlar Gündogar halklarynyň folklorunda we ýazuwly edebiyatynda düýpli orun alypdyr. Ol ençeme asyrlaryň dowamynda dilden-dile geçip, aýry-aýry şahyrlar tarapyndan işlenip, timarlanyp, kämilleşip gelipdir. Ol bir müň ýyldan gowrak wagt bäri okyjylara lezzet baryny beripdir. Bu eseriň şeýle uzak wagtlaýy ýaşap gelmegine, birinjiden, Gündogarda orta asyr jemgyýetiniň uzak wagtlaýy durnukly ýagdaýda saklanmagy şert döreden bolsa, ikinjiden, onda beýan edilýän many-mazmunyň, öňe sürülýän pikiriň, döredilen keşpleriň adamlary hemişe gyzyklandyryp gelmegi onuň ömrüni uzaldypdyr. Gündogar edebiyatynda şeýle eserler başga-da az däl. Olardan “Perhat-Şirini”, “Wamyk-Uzrany”, “Arzy-Gambary”, “Ýusup-Züleyhany” we beýlekileri görkezme bolar.

“Leýli-Mejnun” hekaýatynyň döreýşi, ösüşi barada ençeme taryhy, edebi, folklor maglumatlary bar. Olarda dürli-dürli pikirler öňe sürülýär. Şol maglumatlardan belli bolşuna görä, bu rowaýat VII asyrdan araplarda döredilýär. Ol başda halk döredijilik eseri görnüşinde dilden-dile geçip gelipdir. Soňra ol XII asyrdan ýazuwly edebiyata aralaşýar. Ondan öň Leýli we Mejnunyň ady şahyrlaryň şygrylarynda ýa-da belli-belli eserlerinde ýatlanan bolaýmasa, soňra çenli bitewi özbaşdak eser görnüşde işlenmändir.

Bu hekaýatyň ýüze çykyşy barada dürli pikirler orta atylýar. Birnäçeler Leýli bilen Mejnun taryhy şahslar bolupdyr diýse, birnäçeler geçmişde şeýle adamlar ýaşap geçmändirler, olar hakdaky rowaýatlar şahyrlar tarapyndan döredilýäpdir diýen pikirden ugur alýarlar. Taryhçylar Mejnunyň aradan çykan ýyly diýip, 684–685, 687–688, 689–690-njy ýyllar ýaly dürli seneleri görkezýärler we onuň şahyr bolandygyny aýdýarlar.

Ibn Kutaýba (IX asyr) özüniň “Şygyr we şahyrlar hakynda kitap” atly eserinde Leýli Mejnun barada giňişleýin maglumatlar beripdir. Ol kitabyň bir babyny aşyk-magşuklaryň başdan geçiren gam-gussaly rowaýatyny beýan etmäge bagyşlapdyr. Ý. E. Bertels Nyzamy Genjewi baradaky düýpli ylmy işinde onuň beýanyň berýär. Onda şeýle diýilýär:

Mejnunyň çyn ady Kaýys ibn Muad ýa-da Kaýys ibn Mullawah bolmaly. Mejnun bilen Leýli çagalykda düýe bakar ekenler. Mejnun owadan, ýiti zehinli, gowy gürlmegi başaryan ýigit bolupdyr. Ol kän goşgulary ýatdan bilýän ekeni. Leýli bilen Mejnun birnäçe wagt bile tirkeşenlerinden soň, olaryň arasynda söýgi duýgusy oýanýar. Emma olaryň söýgüsi başa barmaýar. Olar bir-birlerinden aýra düşýärler. Mejnun çöle gaçyp gitmäge mejbur bolýar. Ony çagyrsalaram, ol adamlaryň diline düşünmeýär. Adamlardan gaçyp başlaýar. Diňe Leýliniň adyny tutsalar, şonda baranlara jogap berip, başga wagt asla gürlemeýär.

Nowful ibn Musahik atly bir adam bu ahwalaty eşidip, çöle Mejnunyň ýanyna gidýär. Ýalaňaç, ýeke özi gum oýnap otyrka, ol Mejnunyň üstünden barýar. Oňa egin-eşik geýdirýär. Soňra gürlüşjek bolýar. Birbada başa barmaýar. Haçanda Leýliniň adyny tutanda, ol sözläp başlaýar, hatda goşgy hem okap berýär. Nowful ony öýermek üçin, yzyna tirkäp alyp gaýdýar. Emma Leýliniň taýpadaşlary “Eý, Nowful, barymyz gyrylarys weli, Mejnun biziň külbämize aýagynam basmaz” diýýärler. Nowful hiç zat edip bilmejegine gözi ýetenden soň, “Biderek gan dökenden, gowusy şu meseläni goýbolsun edeýin” diýip, Mejnuna höre-köşe edip, onuň ýanyndan gaýdýar.

Ýazar soňra rowaýatyň yzyny şeýle dowam etdirýär. Güýçli ýagşy ýagany sebäpli, Siriýa, Hijaz tarapa geçip barýan bir ýolagçy bir baý çadyra sowulýar. Onuň Nejd dagy tarapdan gelýänini eşidip, bir aýal ondan Kaýys atly birini ýolda-yzda görmediňmi diýip sorýar. Ol Mejnunyň başyna düşen agyr günleri eşidip, gözýaş döküp eňremäge durýar. Ol Leýli bolmaly.

Şol wagtlar Mejnunyň kakasy Leýlilere sawçylyga gelýär. Olar Leýlini hiç wagt Mejnuna bermejekdiklerini aýdýarlar.

Şondan soňra Mejnuny sagaltmak üçin Mekgä alyp gidýärler. Mina jülgesinden barýarkalar, gargyş edilen şeytana daş zyňlýan ýerde gulagyna “Waý, Leýli!” diýen ses eşidilip, şondan gaçyp gaýdýar. Ol Nejd dagynda aýlanyp geziberýär. Onuň töweregine adamlar üýşüp, gaýgyly aýdymalaryny diňläp ekenler.

Günleriň birinde bir şyh Mejnunlaryň dogan-garyndaşlarynyň ýanyna görme-görşe gelýär hem Mejnunyň ýagdaýyny sorayar. Olar uly hasrat bilen Leýlini başga birine durmuşa çykarandyklaryny aýdýarlar. Bu habar Mejnuna-da ýetýär. Onuň ýagdaýy öňküdenem agyrlaşýar. Ony zynjyrlap saklaýarlar. Ol dilini, dodaklaryny çeynöp, özüni gaty heläkleýär. Bu ýagdaýdan gorkup, Mejnuny goýberýärler. Ol çöllerde haýwanlaryň arasynda goşulyp, baş açyk, aýak ýalaň geziberýär. Käte oňa iýer-içer ýaly zat eltip gaýdýarlar. Ýaňky gelen şyh özüni Mejnunyň ýanyna äkitmeklerini sorayar. Mejnunyň ýanyna diňe onuň aýdan aýdymalaryny ýazyp alýan bir ýaş ýigidiň baryp bilýändigini, şonuň hem äkidip biljekdigini aýdýarlar. Ol bolsa şyh bilen bile gitmäge çekinýär. Sebäbi ony ýany bilen alyp barsa, soň Mejnun özüne ynam etmez öýdýär. Şonuň üçinem Mejnuny nähili tapmalydygyny, onuň bilen nähili ysnyşmalydygyny salgy berip, syhyň ýeke özüni ýollaýar we jyny atlanyp, gorkuzjak bolsa, daş zyňsa, çekinmeli dældigini tabşyrýar.

Şyh Mejnuny tapýar we her hili abaý-syýasat etse-de, sesini çykarman, onuň ýanynda oturýar. Biraz özüne öwrenişdireden soň, Kaýysyň öz goşgularyny okap başlaýar. Şonda Mejnun “Meniň aýdymlym ondanam oňat!” diýip, aýdym aýtmaga başlaýar. Şyh ony ertesi ýene gözleýär. Emma tapmaýar. Zyzndan nahar eltýän ýaş ýigit üç günden bäri hiç zat iýip-içmeýär diýip, iberilen zatlary yzyna getirýär. Dogan-garyndaşlary onuň gözlegine çykýarlar. Bütün gijesi bilen agtarýarlar. Diňe ertesi irden bir oýda, harsaň daşlaryň arasynda onuň öli ýatanyny görýärler. Bu rowaýatyň başga-da birnäçe görnüşleri bar. Olaryň-da käbir ýerleri tapawutlanýan bolýanymy, rowaýatyň esasy durky birmeňzeş.

Bar bolan maglumatlara görä, Leýli bilen Mejnun hakdaky rowaýaty ilkinji bolup ýazuwly edebiyata geçiren, bitewi bir özbaşdak eser döreden Nyzamy Genjewi (1141–1203) bolupdyr. Ý. E. Bertels Nyzamy “Leýli-Mejnunyny” Ibn Kutaýbanyň kitaby esasynda ýazan bolmagy mümkin diýip çak edýär.

Nyzamy “Leýli-Mejnun” poemasyňy örän çalt tamamlayar. Ony bary-ýogy dört aýda ýazyp gutarýar. Şahyr: “Eger, başga işlere güýmenmedik bolsam, bu eseri on dört günde ýazyp gutaryp bilerdim” diýýär.

Şahyryň bu eseri şowly çykýar. Şonuň ýaly-da ol bu hekaýaty işlemekde özünden soňkulara giň ýol açdy. Nyzamynyň “Leýli-Mejnun” poemasy, bir tarapdan, birnäçe şahyrlara eser döretmäge esasy çeşme hökmünde hyzmat eden bolsa, ikinji tarapdan, ol çeper döredijiligiň nusga alarlyk in gowy eserine öwrüldi.

Nyzamydan soň, “Leýli-Mejnun” hakdaky hekaýaty arap, pars, türki we beýleki dillerde köp şahyrlar işleýärler. Bu hekaýaty olaryň hersi özüçe işleýär we mümkin boldugyça, döwür bilen baglaşdyrmaga, zamanasynyň möhüm meselelerini gozgamaga çalyşýarlar. Häzir Gündogarda bir yüz ellä golaý şahyryň bu eseri işländigini anyklandy. Olaryň şowly çykanlary-da, şowsuz çykanlary-da bar. Emir Hosrow Dehlewi (1253–1325), Abdyrahman Jamy (1413–1492), Alyşir Nowaýy (1441 – 1501), Muhammet Fuzuly (1498–1556) ýaly görnükli söz ussatlarynyň döreden eserleri dünýä meşhurlygyny gazandy.

Şol bir tema, şol bir hekaýat esasynda ýazylan hem bolsa, olaryň poemalarynyň hersi özbaşdak eser hasaplanýar. Sebäbi olaryň biri beýlekisini bolşy ýaly gaýtalamaýar. Her şahyr

ony täze-täze pikirler, pähim-paýhaslar bilen baýlaşdyrypdyr. Alyşir Nowaýy “Leýli-Mejnun” poemasynda ynsanperwerligi esasy ýörelge edinen bolsa, Muhammet Fuzuly zamanasynyň adalatsyzlyklaryny paş etmegi zerur hasaplapdyr. Şeýle aýratynlygy Nurmuhammet Andalybyň dessanynda-da görmek bolýar. Şahyr bu hekaýaty döredijilik ussahanasyndan geçirende, ony XVIII asyr türkmen durmuşyna uýgunlaşdyrypdyr, oňa döwrüň möhüm meselelerini siňdiripdir. Şeýlelikde, Andalyp uzak asyrlaryň dowamynda köp şahyrlaryň ünsüni çeken, olara üstünlik, şöhrat getiren bu hekaýatyň işleniliş taryhynyň jemini jemledi. Ony näýbaşy dessan görnüşinde okyja ýetirdi.

Andalybyň “Leýli-Mejnun” dessany öňden gelýän yşk-söýgi hakdaky temadan ýazylyp, onda azat, erkin söýgi, söýgä wepalylyk, ynsanperwerlik, adam mertebesini goramak, parahatçylyk baradaky pikirler öňe sürülýär. Şahyr bu temany işlemekde Gündogaryň görnükli söz ussatlarynyň gowy döplerine eýeripdir we ony türkmen durmuşynyň syýasy-jemgyýetçilik, sosial durmuş ýagdaýy bilen ýakyndan baglaşdyrypdyr, Hatda oňa türkmen halkynyň milli, etiki, etniki aýratynlyklaryny siňdirmegi-de başarypdyr. Şeýle alamatlary Leýli bilen Mejnun dünýä inenlerinde-de, olary gutlamaga oba adamlary geleninde-de, Leýliniň mekdepden alnyp galnanda döran garşylyklarda-da, Mejnunyň ata-enesiniň ogluna berýän öwüt-ündewlerinde-de, çölün, dagyň görnüşleriniň suratlandyrylyşynda-da, Mejnunyň Leýli bilen bolan duşuşyklarynda-da görmek bolýar. Galyberse-de, Andalyp özünden öňki şahyrlardan tapawutlylykda, bu hekaýaty türkmen halk döredijiliginde we ýazuwly edebiýatynda ýörgünli bolan dessan görnüşinde işläpdir. Sebäbi bu temanyň işleniliş taryhynda şu görnüşde beýan edilen eser seýrek duş gelýär.

Şahyryň “Leýli-Mejnun” dessanyny ýazmakda haýsy çeşmeden peýdalanandygy barada çürt-kesik bir pikiri orta atmak kyn. Her halda, onuň Nyzamy Genjewiniň, Alyşir Nowaýynyň, Abdyrahman Jamynyň, Muhammet Fuzulynyň eserleri bilen ýakyndan tanyş bolandygy belli zat. Bulardan başga-da, şahyryň arap çeşmelerinden-de habarly bolan bolmagy mümkin.

Beýleki türkmen dessanlarynda bolşy ýaly, Leýli bilen Mejnun doglanlarynda aşyk-magşuk bolup dünýä inýärler. Bu syr olar gündagdakalar aýan bolýar. Mejnunyň kakasy oglunyň bolanyňa begenip, uly toý tutýar. Oňa Kaýys diýip at dakýarlar. Ol dynman aglaýar. Haçanda birnäçe aýal öýlerine girende, ol sesini goýýar. Sebäbi şol gelen aýallaryň elinde Leýli hem bar ekeni. Şonda oglana nämäniň täsir edenini bilmek üçin, gelen aýallary ýeke-ýekeden daşaryk çykaryp görýärler. Leýliniň ejesi çagasyny alyp, daş çykanda, Kaýys ýene aglap başlaýar. Şeýdibem, bu iki çaganyň aşyk-magşukdygyny anyklaýarlar. Olara gowy arzuw-umytlar edýärler.

Leýli bilen Mejnun ýedi ýaşyna ýetende, olar okuwa gatnap başlaýarlar. Olar mekdepde has-da ysnyşýarlar. Emma olaryň, gülüp-ýaýnap ýörmekleri uzaga çekmeýär. Göze görünip ugrandan, Leýlini mekdepden alyp galýarlar. Onuň ata-enesi il-günüň teýeneli sözlerinden halas bolmak, öz at-abraýlaryny goramak üçin şeýle edýärler. Iň esasy zat, synpy jemgyýet olara erkin söýüşmäge, halaşyp durmuş gurmaga ýol bermeýär. Şol döwürde dowam eden syýasy deňsizlik, zulum-sütem ýaşlaryň arzuw-umytlaryny puja çykarýar. Olaryň näzik duýgularyny zäherleýär, gül bedenlerini parçalaýar.

Andalyp dessandaky wakalaryň ösüş dowamynda söýgä bolan iki hili garaýyşdan ugur alýar. Leýliniň hem Mejnunyň kakasynyň hersi bir ýurduň häkimi. Ikisiniňem mertebesini, baýlygy deň derejede. Ýöne olaryň hersi bir pikire gulluk edýär. Leýliniň kakasy azat söýgä düýbünden garşy. Ol gyzyna hiç-hili eglşik etmeýär. Onuň arzyny, haýyşyny diňlemek hem islänok. Ol baýlyga, şan-şöhrata kowalaşýar. Mejnunyň kakasy bolsa, oglunyň göwnüni tapmak üçin elinden gelenini edýär. Emma baş goşan çylşyrymly wakalaryndan hiç hili çykalga tapmaýar. Şonuň üçin, bir tarapdan, oglunyň göwnüni ýykmaýak bolup, ikinji tarapdan, döwür bilen aýakdaş gitjek, döwürdeşleriniň gözünden düşmejek, häkimlik derejesini elden

gidirmejek, mertebesini peseltmejek bolup, janserek bolup gezyär. Aljyrany, ugruny ýitireni üçin, kim näme diýse gulak asýar, olaryň salgy beren zatlaryny etjek bolup dert-azara galýar. Haçanda, Leýlilere sawçylyga baranda, “Seniň ogluň däliräpdir, ol akylyndan azaşypdyr. Biz dälä gyz berip bilmeris. Ilki ogluň sagalsyn, ondan soň gel” diýenlerinde, haýdanhaý ony sagaltmagyň ugruna çykýar. Şonda adamlar oňa her hili emleri salgy berýärler. Dessanda şol pursat şeýle suratlandyrylýar:

“Mejnunyň bu ahwalyny görüp, atasyna aýtdylar: Ogluňy öwülýalara alyp bar, her ýerde syh-şefi we tebibi-kafi bolsa, alarga alaç kyldyrgyl – diýdiler. Bu her ýerde ulug bergäh we nazargäh bolsa, alarga koý-guzy birlen alyp bardy. Hiç birinden nefg görmedi. Ondan soň näumyt bolup, her ýerde azaýymhon, tebip bolsa jem edip, alarga tagam berip, niçe türlük-yzzatlar we hormatlar edip, öýüne alaç kyldylar. Bulardan asla zerre haýyr görmedi.

Azaýymhonlardan biri: “Bu derde Leýliden özge derman ýokdur” – diýdi. Onda beýlekiler bolsa: “Sen söwdaýy, nämäni bilýärsiň?” diýip, ony kowdular, ol biçäre gitdi. Ondan soň ikinji biri: “Endamynda öli gan bar” – diýip, basyp gan aldy. Üçünji biri: “Beýnisi sarsypdyr” – diýip, başyna şor kepek ýapdy. Dördünji biri: “Ýel ýöräpdir” – diýip, köne daşyň suwuny içirdi. Haýdar işan: “Käpir periden zahym ýetipdir, ýedi gün okamak gerek” – diýip, tasma gamçy birle urup: “Bir gara goýun uçugy bar” diýip, dem salyp başlady. Abyt işan “Ebjet” hasabyn görüp: “Musulman periden zyýan ýetipdir. Bir ak towuk birle kakmak gerek” diýip, bu zor berdi. Mejnun biçäre munça belanyň ortasyna düşüp, näme etjegini bilmän, her haýsyna bir ýalbaryp, zar-zar ýyglap, bir söz diýdi”.

Görşümüz ýaly, Mejnuny sagaltmak üçin edilýän emleriň hiç biremi oňa kömek etmeýär. Sebäbi Mejnunyň keseli sosial kesel. Ony bejermek üçin orta asyrlar jemgyýetinde höküm süren sosial deňsizligi, ezilişi ýok etmeli. Ine, şonuň üçin Mejnun sagalmaýar. Andalyp bolsa ony sagaltmak üçin edilýän synanyşyklaryň, şonda dowam eden çaknyşyklaryň üstünden aý gülýär, ony başa düşen bela hasaplaýar.

Şondan soňra, Mejnuny keselinden saplamak üçin Mekgä zyýarata äkidýärler. Ol hem peýda etmeýär. Mejnuna ata-enesinden, Zeýt halypadan başga duýgudaşlyk bildirýän örän az. Şonuň üçin ol jemgyýeti terk edip, çöl-beýewana çykyp gidýär.

Wakalaryň ösüşiniň dowamynda Nowful serdaryň Mejnuny maksadyna ýetirmek üçin eden synanyşyklary-da netijesiz gutarýar. Gaýta onuň özi hem Mejnunyň garşysyna duran gara güýçleriň tarapyna geçýär. Hatda Mejnuny öldürmek ýaly bet niýeti hem göwnüne düwýär. Emma ol başa barmaýar.

Andalyp eserinde aşyk-magşuklary maksada ýetirmek üçin hiç-hili çykalga tapmaýar. Şonuň üçin şahyr söýgülileriň azat söýgi, ynsanperwerlik ugrundaky alyp baran göreşlerini gam-gussaly soňlama bilen jemlemäge mejbur bolýar. Bu şol döwür türkmen durmuşynda hakykatdanam şeýle bolupdyr. Ýöne halkyň geljege bolan berk ynamyny şeýle şowsuzlyklar syndyryp bilmändir. Şonuň üçinem, erkin söýgi ugrundaky göreşi suratlandyrmak biziň nusgawy edebiyatymyzda soňky döwürlere çenli dowam edip gelipdir. Nusgawy şahyrlar geljege umyly garapdyrlar.

Dessanda ynsanperwerlik hakdaky garaýyşlar azat söýgi ugrundaky göreş bilen utgaşdyrylyp alnyp barylýar. Mejnunyň süýji arzuw-umytlarynyň, belent adamkärçilik mertebesiniň basgylanmagyna Andalyp aýgytly garşylyk bildirýär. Eseriň bütin dowamynda şahyr öz gahrymanlarynyň başyna düşen agyr günlere duýgudaşlyk bildirýär. Şonda ol okyjyny öz ýanyndan goýmaýar. Ine, şonuň üçin Leýli bilen Mejnunyň başyndan geçiren gam-gussaly wakalaryny suratlandyryýan bu dessany halk elden düşürmän okapdyr, ony aýdym edip aýdypdyr.

Andalyp häkim toparlar tarapyndan öjükdirilen gazaply çaknyşyklaryň, alnyp barlan basybalyjylykly uruşlaryň ýurdy tozdurýandygyny, halkyň başyna uly betbagtçylyk getirýändigini görükdir, eňçeme pajygaly wakalaryň janly şaýady bolupdyr. Şonuň üçinem, şahyr eserleriniň köpüsinde bu meselä degip geçýär we oňa garşy aýgytly göreş alyp barýar. “Leýli-Mejnun” dessanynda-da ol dowam etdirilýär. Muňa Nowful serdar bilen Leýliniň kakasynyň arasyndaky çaknyşygy mysal hökmünde görkezmek bolar. Şonda köp gyrgynçylyk bolýar. Ol aşyk-magşuklaryň ýagdaýyny ýeňilleşdirmeyär, gaýta ony öňküdenem agyrlaşdyrýar, olary çykgynsyz güne sezewar edýär.

Eserde beýan edilýän ähli wakalar, suratlandyrylýan keşpler sosial mazmun bilen baýlaşdyrylýar. Dessanyň ýazylmagy üçin esas edilip alnan söýgi temasy ýokary gatlak bilen zähmetkeş halk köpçüliginiň arasynda dowam eden syýasy göreşler esasynda ýaýbaňlanýar.

Döwrüň keşbini dessanyň bütin dowamynda görmek bolýar. Gahrymanlaryň aýralyk zerarly çekýän gam-gussalary, dökýän gözýaşlary zamananyň ýowuzlygyny görkezýär. Gara günler, gara daglar, gara garganyň keşbi tozgunçylygyň alamatlarydyr.

Peýdalanylan edebiyatlar:

1. Ataýew K. XVIII asyr türkmen edebiyaty. – Aşgabat, 2010.
2. Andalyp. Leýli-Mejnun. TDN, – Aşgabat, 1956.
3. Andalyp. Saýlanan eserler. TDN. – Aşgabat, 1963.
4. Andalyp. Ýusup-Züleýha (tankydy tekst), – Aşgabat: Ylym, 1973.
5. Ataýew K. Edebi tapyndylar. – Aşgabat: Türkmenistan, 1980.

Internet çeşmeleri:

1. <https://kitaphana.turkmenistan.gov.tm>
2. turkmenportal.com
3. <https://wikipedia.org>
4. <https://kitap.gov.tm>